

ZAVIČAJNI MUZEJ U TUZLI

ČLANCI
I
GRAD A

ZA KULTURNU ISTORIJU ISTOČNE BOSNE

Knjiga I

TUZLA 1957

ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA U BRODCU

1. Staroslavensko groblje

U Brodцу kod Bijeljine, u voćnjaku Dimitrija Milinkovića, naišli su seljaci kopajući i vadeći pijesak 1954-5 na grobove sa priložima. Muzej je, nažalost, bio obaviješten tek onda kada je veći dio groblja, i to najstariji, već bio uništen. Na tom terenu se, prema tome, mogao još samo probnim kopanjem da odredi položaj groblja i da se sakupe podaci, eventualno i materijal.

Voćnjak D. Milinkovića leži uz potok Dragašicu, koji izvire oko 200 m. južnije od ovog mjesta. Voćnjak je sa zapadne strane oivičen potokom Dragašicom, a sa svih ostalih strana je ograđen. Uz istočnu ogradu posađeni su bagremovi.

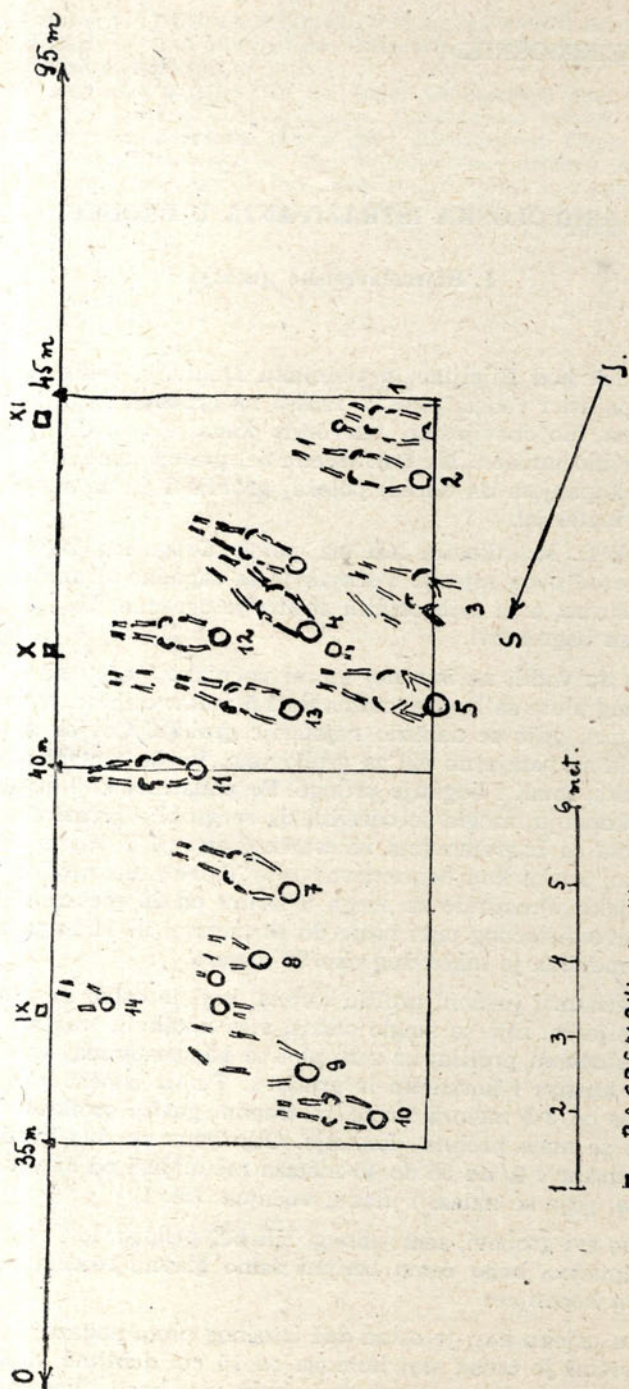
Pijesak su vadili na istočnoj strani voćnjaka, počev od potoka sve do skoro samog plota sa bagremovima do 1,5 metar dubine. Vađen je upravo na prostoru gdje se nalazilo najstarije groblje. Čovjek se ne može oteti utisku da su namjerno išli za grobovima, jer su poneki grobovi, po pričanju seljaka, imali i bogatije priloge. Po podacima koji su se dobili i po probnom kopanju, moglo se odrediti da se groblje prostiralo od potoka do iza plota sa bagremovima na istočnoj strani. U širinu se groblje, bar na istočnoj strani kod bagremova, nije daleko prostiralo; samo do sredine voćnjaka. Prostiralo se svega u širinu od 20 metara, i to od 25 metara od sjeveroistočnog ugla bašte do 45 metara, ili 11 bagrem. Istočni plot sa bagremovima je inače dug oko 90 metara.

U sjevernom i južnom profilu terena, koji je ostao nezatrpan poslije vađenja pijeska, nije se moglo otkriti više nikakvih tragova od groblja. Samo u istočnom profilu, uz sam plot sa bagremovima, svuda izviruju fragmenti kostiju i keramike iz grobova. Tu uz istočni plot ostao je nedirnut pojas od 3-5 metara širine, sa tragom gustih grobova. Na ovom pojasu izvelo se malo probno kopanje. Otkrivena su dva kvadranta od po 5 metara strane i to od 35 do 45 metara računajući od sjeveroistočnog ugla voćnjaka, gdje se nalazi i ulaz u voćnjak. (Sl. 1)

Kako su svi grobovi, sem jednog, bili bez priloga, to ih nećemo nabrajati pojedinačno, nego ćemo iznijeti samo glavne rezultate dobijene ovim probnim kopanjem.

Profil u usjeku koji je ostao duž istočnog plota pokazuje samo dva sloja. Na površini je tanak sloj humusa od 15 cm debljine, a ispod njega sloj pomješane zemlje sa šljunkom iz koga vire kosti i keramika. Šljunak je dospio u ovaj sloj na taj način, što se prilikom ukopavanja pore-

NJIVE

□ BAGREMOVI IX-XI

VOĆNJAK

SL. 1

metio sloj koji sačinjava zdravicu, a javlja se na dubini od 1 metra, negdje i dublje. Slojevi su se poremetili i usljed toga, što su na ovom mjestu vršeni i naknadni ukopi.

Grobovi su u ova dva kvadranta bili dosta gusto poredani. Počeli su se javljati na 70 cm dubine. Već u slojevima iznad grobova počeli su se javljati fregmenti domaće grube keramike. Po tome se može suditi da su raniji grobovi sa keramičkim prilozima bili razoreni usljed kasnijih naknadnih ukopavanja. To potvrđuje i slika koja se dobila otkrivanjem grobova. Nađeni cijeli kosturi nisu polagani u redove. Orijentisani su bili približno u pravcu istok-zapad. Ruke su im većinom položene uz tijelo, dok su samo kod skeleta br. 3 i 5 prekrštene na prsima. Kosturi br. 1 do 9 ležali su na dubini od 70-90 cm, dok su br. 11-13 ležali na dubini od 110 cm. Svi su ovi skeleti bili bez priloga i izgleda mlađeg datuma, sudeći po njihovoj očuvanosti. Uz skelet br. 1 i između skeleta br. 3 i 5 nalaze se ostaci fragmenata kostura koji su oštećeni usljed ukopavanja novijih grobova. To su prema tome ostaci starijih kostura kojima je pripadala keramika razasuta iznad grobova. Od skeleta br. 14 takođe je nađena samo glava i grudni koš, zatim dijelovi ruku uz koje je nađen bakarni prsten sa pločicom, kakvi se nalaze u slavenskim gradovima 13 vijeka (Sl. 2). Od prstena je sačuvan samo prednji dio sa kružnom pločicom, u koju je urezan geometrijski ornament sličan grani i lišću. Sličan prsten nađen je u Rajlovcu, u grobu br. 84¹).

Međutim, starije groblje sa prilozima keramike, koje je ovdje, kao što smo vidjeli, već dosta uništeno ne prostire se prema istoku dalje od plota sa bagremovima. Rov povučen na njivi izvan ovog istočnog plota sa bagremovima pokazao je da ovdje više nema razasute keramike iznad grobova. Grobovi su ovdje na 90 cm dubine. Iznad groba su postavljeni amorfni komadi kamena muljike. Ovi grobovi nemaju priloga, a sličan način pokopavanja susrećemo na našim grobljima u kasnom srednjem vijeku. Prema tome, tu izvan ograde na istočnoj strani nalazi se najmlađi dio groblja.

O starijem groblju možemo suditi samo po podacima koje su nam dali seljaci. Na dijelu groblja do potoka nalazile su se na grobovima velike ploče, koje su Milinkoviću zapinjale pri oranju. Od priloga, pričaju da je bilo keramike i nakita. Pričaju da su to većinom bili manji lonci, ali u jednom većem su našli i pepela, što bi upućivalo na groblje sa urnama. Inače je, po pričanju, nađeno: narukvica, mamuza, običnog prstenja, jedan zlatni (negdje u sredini voćnjaka) i naušnica raznih veličina. U muzej je dospjela jedna srebrena naušnica tipa dalmatinskih naroskanih naušnica. Prilozi kažu da su nađeni u dijelu bašte bliže potoku. Tu je, izgleda, bio najstariji dio groblja. Na ovo se poslije nastavlja mlađe groblje, koje je dijelom i uništilo starije groblje, što je pokazalo prebno kopanje. Groblje je bilo vjerovatno ranoslavensko, jer su sačuvani predmeti iz tog perioda.

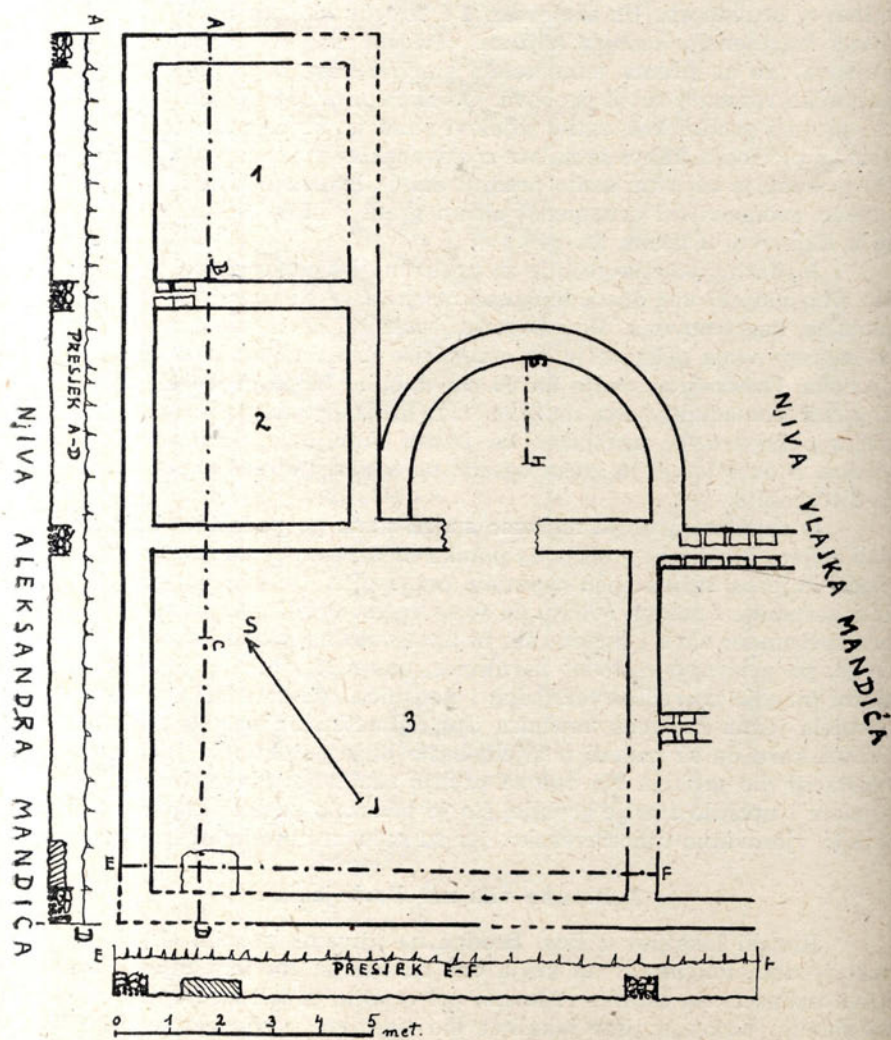
2. Rimska vila na »Prekajama«

Rimski lokalitet u Bos. Brodcu na njivama zvanim »Prekaje« poznat je stanovnicima ovog kraja već od ranije. Na tom mjestu vlasnici njive nailazeći na ostatke ruševina pri oranju, počeli su kopati tragajući za zlatom. Kako je time lokalitet bio ugrožen, preduzelo se otkrivanje ostataka ruševina ovog rimskog lokaliteta.

Sl. 2

POTOK
ČAĐAVICA

Sl. 3

Tragovi rimske građevine nalaze se na njivama Aleksandra i Vlajka Mandića. Samovlasno su kopali na dijelu njive Vlajka Mandića, i tu je građevina jako oštećena.

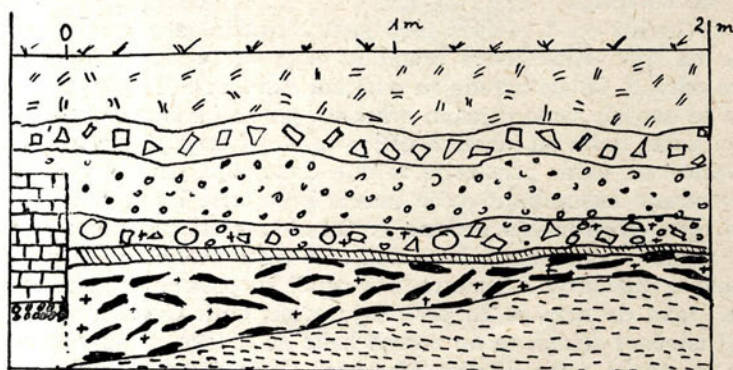
Radovi su trajali od 2-14 jula 1955 god. Najprije je otkriven dio temelja zgrade na njivi Aleksandra Mandića, gdje su se zidovi temelja još dosta dobro održali. Ostaci zgrade su udaljeni oko 25 m od potoka Čađavice. Zgrada se uspjela samo dijelom otkopati, jer se na istočnoj strani svi njeni zidovi gube, pošto su iskrčeni usljed prekopavanja. Dio otkrivene zgrade se sastoji od jedne prostorije velikih dimenzija, (br. 3) na koju se sa sjeverne strane nastavlja dvije manje prostorije i apsida, a na istočnoj strani opet dvije manje prostorije. Od zidova istočne prostorije ostali su samo dijelovi poprečnih zidova koji se naslanjaju uz veliku prostoriju i to samo u dužini od 1-2 metra. Svi ostali su prekopavanjem sasvim razneseni, tako da nam se tu prekidaju svaki dalji tragovi zidova zgrade na ovoj istočnoj strani, te ne znamo kako se daleko na tu stranu prostirala, tj. na dijelu njive Vlajka Mandića. Dalje traganje za zidovima na ovoj njivi bilo je trenutno i nemoguće zbog usjeva. (Sl. 3)

Zgrada je, za razliku od do sada ispitivanih vila poslije oslobođenja, građena od cigle. Uzrok vjerovatno leži u tome što je ovdje u nizini kamen rijedak. Kod do sada ispitivanih vila bio je za zidove uvijek upotrebljen kamen, koji je u neposrednoj blizini stajao na raspolaganju. Kod naše vile su samo temelji od 40 cm visine građeni od sitnih rječnih oblutaka, vezanih vrlo jakim malterom, izgleda od negašenog kreča. Temelji su širine 60 cm, dok je zid od cigle širok 50 cm. Cigla je veličine 39X25X5 cm. Zid od cigle se sačuvao samo mjestimično i to u dva reda. Jedan red se cigla slagala u dužinu zida, a drugi red poprijeko, širinom zida. Sve šupljine koje su ostajale, ispunjavale su se smjesom maltera i šljunka. Sloj maltera je i između redova cigle bio vrlo debeo, od 2 do 4 cm. Ovi fragmenti zidova od cigle sačuvali su se samo na poprečnom zidu između prostorije br. 1 i 2 i na poprečnim zidovima dviju istočnih prostorija. Jedino je zid apsida bio od samih cigli i to koso složenih radi izvođenja krivine apsida. Zid luka apsida bio je loše očuvan tako da se nije mogla potpuno uočiti tehnika zidanja. Prema stanju u kakvom je nađen, tehnika je bila dosta nepravilna, cigle su fragmentarne, a i malter kojim su bile vezane, bio je vrlo slab, tako da zaostaje po tehnici građenja za ostalim zidovima.

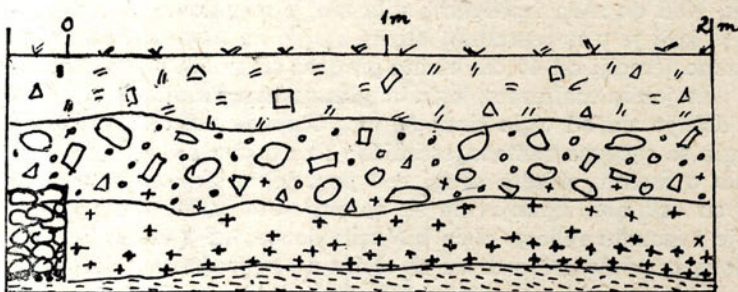
Osnova vile ne obuhvata četverokut, kao što je bio slučaj kod do sada otkopanih vila u Rankovićima i Lisičićima. Otkopani dio vile je nešto nepravilnog rasporeda. Najveći dio otkopane vile zauzima velika prostorija na koju se nastavlja apsidalna prostorija, koja je izgleda s njom bila u vezi.

Velika prostorija, sudeći po nalazima u njoj, svakako je služila kao radionica. Uz njen sjeveroistočni ugao nađena je naslaga crvene pečene zemlje, debljine 25 cm, što pretstavlja osnovu peći (promjera oko 1 metra). Tanak trag crvene zemlje, a ispod nje gar, nastavlja se duž čitavog sjevernog zida ove prostorije (vidi Sl. 4, profil C-D). Bila je to svakako radionica, što svjedoče brojni nalazi osobito: keramike, troske, nožića, bronzanih ukrasa, parica i drugih sitnih predmeta. Oko ognjišta je osobito mnogo nađeno keramike, zatim fragmenat veriga i dosta veliki broj klinaca, a nešto dalje prepečena keramika i otpaci od livenog željeza.

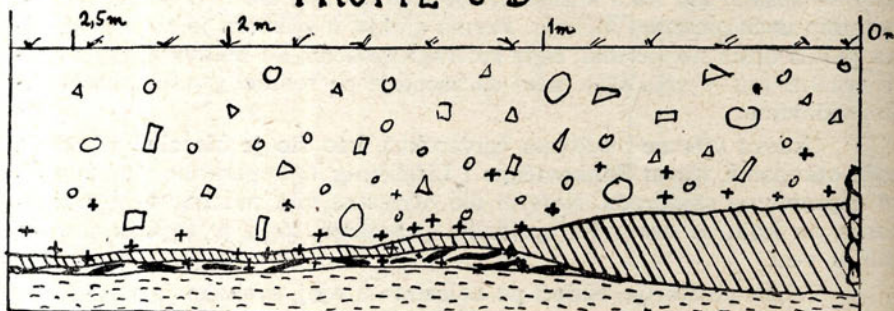

PROFIL G-H

PROFIL A-B

PROFIL C-D

 HUMVS

 BAR

 KERAMIKA

 ŠVT SA CIGLOM, MALTEROM I KAMENJEM (O)

 PEČENA ZEMLJA

 ILOVAČA

Sa ovom velikom prostorijom vezana je i apside, koja je građena uz njen jugo-zapadni ugao, ali se južni dio luka završava nešto izvan nje na poprečnom zidu koji se nastavlja na južni zid. Pregradni zid između apside i velike prostorije je negdje oko njegove sredine porušen, te je vjerovatno tu postojao otvor koji je vezivao ove dvije prostorije. Velike naslage gara u ovoj apsidi upućuje na to da je ovo bio ili dio radionice ili neke peći, možda hipokausta. Sem debelih naslaga gara nije nam se sačuvao nikakav drugi detalj u apsidi da bi mogli sigurno odrediti njenu namjenu. Naslaga gara do 30 cm debljine osobito je velika na najistaknutijem dijelu krivine apside (vidi Sl. 4, profil G-H). On je naslagan u jami koja je za 20 cm niža od nivoa podnice ostalih prostorija, koje su inače sve na istom nivou. Jama je ovalnog oblika i prislanja se uz najveću krivinu apside, a svega je 1-1,5 m široka. Dalje prema pregradnom zidu velike prostorije (br. 3 na planu) debljina gara opada do 5 cm debljine. Nad garom je bio tanak sloj crvene zemlje (do 2 cm debljine). U ovom garu apside nađeno je dosta keramike i jedna fibula od željeza. Interesantno je da je bilo i brojnih nalaza izvan apside, osobito na njenom sjevernom kraju u uglu između apside i prostorije br. 2. Tu su nađena tri novčića, krstasta fibula sa tri glavice, mamuze i fragmenti narukvica od stakla.

U dvjema prostorijama, koje čine sjevernu stranu vile, nađeno je takođe dosta keramike i to bolje vrste, iako ne u tolikom mnoštvu kao u prostorija br. 3. I ovdje je bilo novčića i fragmenata narukvica od stakla. Bili su razasuti i izvan ovih prostorija, ali samo na širini od jednog metra kao obično uz ruševine. Po keramici sudeći izgleda da su i ove sjeverne prostorije br. 1 i 2 služile za domaćinske svrhe. Ovi nalazi se većinom pojavljuju na 60 do 70 cm dubine, u najdubljem sloju, a ponekad i u sloju ruševine na 30 do 50 cm dubine. Profil koji je u sobi br. 1 i 2 isti (vidi Sl. 4, profil A-B), pokazuje prvo pri površini 20-25 cm debeo sloj zemlje sa malo tragova maltera i cigli, jer je taj sloj pročišćen usljed stalnog obrađivanja zemlje. Ispod toga nalazi se sloj ruševine, 20-25 cm debljine sa fragmentima maltera, cigle, oblutaka i ponekad keramike. Pod ovim se nalazi kulturni sloj sa ostacima keramike debljine 10-15 cm. I u sobi br. 3 imamo isti profil, samo s malom razlikom što sloj ruševine nije toliko kompaktan, nego su sitniji komadi cigle i maltera u čitavoj debljini sloja do zdravice razasuti. Vjerovatno da je manji sloj ruševine i zbog većeg obima prostorije, a nije isključeno da su i ovdje prekopavali te više iskrčili sloj ruševina, kao što je to slučaj sa susjednim prostorijama na južnoj strani.

Po tragovima se vidi da je i na južnoj strani prostorije br. 3 bilo još prostorija. Od južnog zida prostorije br. 3 nastavljaju se tri poprečna zida koji se gube na drugom i trećem metru dužine. Kod zida koji se nastavlja na apsidu jasno se može vidjeti da je on izrovan, jer su na tom mjestu prekopavali tražeći blago. Sloj pomješane zemlje sa ruševinama ide dublje od temlja zida, te se vidi da su tu kopali duboke jame. Po iskazu seljaka na njivi Vlačka Mandića, na kojoj se nalaze ove južne prostorije, često su kopali u nadi da će naći sakriveno blago. Profil u maloj prostoriji odmah do apside pokazuje prvo isti profil gornjeg pročišćenog sloja, zatim ruševine i onda kulturni sloj, kao i u drugim prostorijama. Samo se ovdje sloj ruševine sastoji od sitno istucane cigle i to od tolikog mnoštva, da nas to navodi na misao da je ova prostorija možda imala sus-

psure (stubiće) od cigle. Usljed loše očuvanosti ovo ostaje svakako pretpostavka. U prilog tome da je na ovoj južnoj strani bio bolji stambeni dio kuće, govori i to da ovdje nema nalaza keramike, ili su vrlo rijetki.

Kulturni sloj sa nalazima keramike i ruševina nalazi se svuda oko zgrade samo na širini od metar do metar i po. Jedino na prostoru izvan apside prema sjeveru i prostorijama br. 1 i 2 nastavlja se kulturni sloj, te je ovdje vjerovatno bilo neko dvorište. Kulturni sloj je na dubini od 60 do 75 cm, kao i u prostorijama.

N A L A Z I

Keramika

Vila u B. Brodču spada u do sada najbogatije rimske lokalitete što se tiče sitnih nalaza i novaca otkrivenih poslije oslobođenja. Ni u jednoj do sada ispitanoj vili nisu nađeni tako brojni fragmenti, osobito keramike i novaca. Međutim, iako je sva keramika skupljena, ipak se nije mogla sastaviti ni jedna posuda, jer su fragmenti bili vrlo raznorodni pošto su vjerovatno već mnogi fragmenti ranije istrijebljeni iz njiva. Po nalazima keramike vidi se da ih ima u glavnom tri vrste, među kojima takođe ima razlika po kvalitetu fature i pečenja. Najbrojnija je gruba domaća keramika, zatim siva keramika i njene lošije imitacije, crvena keramika, dok je terrae sigillatae nađeno samo par fragmenata.

I. Gruba domaća keramika

Najbrojniju grupu keramike čini gruba domaća keramika i ona je brojnija od svih ostalih vrsta zajedno. Sva ova keramika je od neprečišćene zemlje sa dosta primjesa pijeska, tako da je površina neravna i puna zrnaca. Na prelomu je mrke boje, jer je dosta slabo pečena. Većinom su to fragmenti većih posuda i imaju vrlo debele zidove. Fragmenti manjih posuda, iako slabog pečenja, imaju nekad dosta tanke zidove. Poklopci posuda su svi od ove neprečišćene zemlje. Veliki broj ovih fragmenata pripada tipu t. zv. »Bombentopfa«, sa prevlakom sivom do mrkom koju imaju i sve imitacije tzv. belgijskog posuđa. Samo mali broj fragmenata je žućkasto-crvenkaste fature sa mnogo primjese pijeska i bez prevlake na površini. Najviše je ovih fragmenata nađeno u sobi br. 3, a u mnogo manjem broju u sobi br. 1 i 2. Ovdje su dati samo karakteristični obodi prema nalazištima, tj. prostorijama u kojima su nađeni.

Prostorija br. 1

Br. 1-4 (Tab. I) — Četiri oboda izvijena na van raznih varijanti od neprečišćene zemlje tankih zidova sa mrkom prevlakom (dim.: 7X5,5; 6X2; 5X2; 3,5X2,7 cm).

br. 5 (Tab. 1) — Vrh od poklopca posude sa drškom u obliku okruglog dugmeta (3,5X3,5 cm).

Prostorija br. 2

br. 7 (Tab. I) — Obod posude nešto izvijen van, sa profiliranim vratom mrke prevlake (4,5X3,5 cm) i naglašenim prelazom u trbuh, što potječa na konične posude.

br. 6 (Tab. I) — Nešto zadebljani široki obod posude sa sivom prevlakom (6X3,8 cm).

Prostorija br. 3

Br. 8-12 (Tab. I) — Pet varijanti oboda lonca tipa »Bombentopf« oboda razne širine, kratkog vrata i naglog prelaza u trbuh. Na površini imaju sivu ili mrku prevlaku. Br. 8 ima i plastičnu traku ispod vrata. (9,5X4,5; 10X6,5; 6X5,5; 8X3; 9X4,3 cm).

br. 13 (Tab. I) — Obod lonca varijante oboda iskošenih van (kao br. 1-4) sa sivom prevlakom (4,5X3,5 cm).

br. 14-15 (Tab. I) — Slabo profilirani, nešto iskošeni obodi dviju posudica, slični obodima »Bombentopfa« samo sa vrlo slabom profilacijom. (5,5X3; 3,5X2,6 cm) te se mogu smatrati degenerisanim njegovim varijantama.

Apsidalna prostorija

Br. 16 (Tab. I) — Široki obod posude izvijen i koso otsječen prema vani sa mrkom prevlakom (5,5X2 cm).

br. 17 (Tab. I) — Fragment poklopca posude odlomljene drške (diam. 9 cm).

Br. 18-20 (Tab. I) — Tri varijante oboda »Bombentopfa« sa užim profiliranim obodom. Br. 19 ima dvije tanke plastične linije ispod vrata. Br. 20 ima sivu prevlaku. (17X5; 7X3,8; 7X3 cm).

Br. 21 (Tab. I) — Fragmentaran poklopac posude sa koničnom drškom i tamnom prevlakom na donjoj površini. (diam. 10,5 vis. 7,5 cm).

II. Vrste sivog posuda i njegove domaće imitacije

U ovoj grupi keramike imamo samo vrlo mali broj fragmenata vrste fine sive dimljene (fumée) keramike od fine prečišćene siv ili crvene zmlje sa sivom do mrkom površinom, koja nastaje tokom pečenja. Mnogo je veći broj domaće imitacije ove vrste sive keramike koja takođe ima sivkastu fakturu. Među domaćim imitacijama se mogu razlikovati fragmenti bolje i lošije domaće obrade. Kod fragmenata bolje obrade zemlja je dosta dobro prečišćena, samo površina nije glatka, nego malo hrapava i mat, a ponekad ima odozgo i sivu do mrku prevlaku. Tvrdog je pečenja. Kod fragmenata lošije obrade u fakturi ima već dosta primjese pjeska, te iako je inače siva i bolje pečena od grube keramike, često je isto tako hrapave površine kao i ona i ima uvijek prevlaku obično sivu.

Na keramici nadoj u sobi br. 1 nalaze se izbušene rupice.. Rupice nisu samo na mjestima ispod oboda posuda, da bi služile za vješanje, nego se nalaze i na sredini posuda (po tri na br. 32, Tab. I), a i pri samom dnu posude (Br. 33). Po tome se može suditi da ove rupice nisu služile samo za vješanje, nego možda i kao cjediljka, mada rupice nisu tako često i pravilno raspoređene kao kod specijalnih posuda za cijedenje. One su imale svakako praktičan značaj a ne sakralan ili drugi (nabrojani u radu — I. Čremošnik »Keramika iz rimskog nalazišta Mogorjela«, GZM 1952, str. 261).

Prostorija br. 1

Br. 22 i 24 (Tab. I) — Dva fragmenta oboda horizontalno izvijena van, fine sive keramike (5,5X3 7X5,4 cm).

br. 32 (Tab. I) — Fragment posude sa tri rupice vertikalno poredane, bolje domaće izrade (5X5,6 cm).

br. 33 (Ttb. I) — Fragment posude sa dva otvora na dnu i na bočnim stranama, bolje domaće izrade (7,5X3,5 cm).

br. 23 (Tab. I) — Fragment oboda posude lučno izvijen van vrste bolje domaće izrade (5,8X2,5 cm).

br. 26 i 28 (Tab. I) — Dva fragmenta oboda zadebljanih i koso otšječenih, profilirani. Oba su slična obodu pehara (Dragendorf 28)² terrae sigillatae i našem peharu u Mogorjelu (GZM 1953, str. 244), čiji oblik spada u degenerisane oblike kasnog doba antike sa manje ostrim profilom (Sl. 2,2 i 4). Prvi je fragment bolje domaće izrade i ima rupicu ispod oboda. Drugi fragment (br. 28) je od fino prečišćene zemlje. (7X4,8; 6,3X3,4 cm).

br. 25 (Tab. I) — Fragment oboda posude nešto zadebljanog i profiliranog, sa ostacima drške i sivom prevlakom vrste lošije domaće izrade. (7X5 cm).

br. 27 (Tab. I) — Fragment oboda posude koso izvijen van, sa sivom prevlakom, vrste lošije domaće izrade. (5X3,3 cm).

br. 29 (Tab. I) — Fragment širokog, nešto zadebljanog oboda posudice koji liči na obod »Bombentopfa«, vrste lošije domaće izrade. (4,4X3,5 cm).

br. 30 (Tab. I) — Fragment oboda zadebljan i izvijen van male posudice, vrste lošije domaće izrade. (5X3,2 cm).

br. 31 (Tab. I) — Nešto zadebljan rub posude sa rupicom ispod oboda i prevlakom, vrste lošije domaće izrade. (6X4,8 cm).

Prostorija br. 2

Br. 1 (Tab. I) — Izvijen rub van sa ostrim lomom između vrata i trbuha, vrste lošije domaće izrade. (7X4,5 cm).

br. 2 (Tab. II) — Kružno zadebljani obod zdjele sa tamno sivom površinom, fine sive dimljene (fumée) keramike. (4,8X3,5 cm).

br. 3 (Tab. II) — Fragment posude sa urezanim širokim paralelnim linijama sa sivom prevlakom, bolje domaće izrade. (6,2X3 cm).

Prostorija br. 3

Br. 4 (Tab. II) — Zadebljan i nešto izvijen obod posude fine sive keramike. (5X2,4 cm).

br. 5 (Tab. II) — Široki, prema vani koso otšječeni rub velike posude bolje domaće izrade. (5X4,5 cm).

br. 7 (Tab. II) — Odlomak fine sive dimljene (fumée) keramike tamno-sive površine sa utisnutim ornamentom valovite linije u udubljenom polju između paralelnih linija. (5,5X5,7 cm)

br. 12, 13, 16 (Tab. II) — Tri razne varijante ruba iskošenog van. Br. 13 i 16 su od fine sive keramike vrlo tankih zidova, svjetlo-sivi i od osobito prečišćene zemlje. Br. 13 spada u vrstu bolje domaće izrade. (dim. 12X2,5; 3,4X2,3; 4,5X4,2 cm).

br. 15 (Tab. II) — Zadebljan obod sa malim žlijebom na vrhu oboda fine sive keramike. (4X2,5 cm).

br. 6, 8, 10 (Tab. II) — Od šest fragmenata oboda vrste »Bombentopfa« data su tri neobičnija oblika. Spadaju u vrstu lošije domaće izrade i po površini imaju sivu prevlaku. (8X4,2; 4,3X2,8; 7,5X4,7 cm).

br. 11 (Tab. II) — Fragment oboda posude izvijenog van i oštro naglašenog preloma iz vrata u trbuh. Spada u bolje domaće izrade. (8X4,5 cm).

br. 14 (Tab. II) — Zadebljan i na vanjskoj strani profiliran obod posude bolje domaće izrade, sa tamno-sivom prevlakom. (3,2X3 cm).

br. 17 (Tab. II) — Fragment oboda posude sa dvorebrastom drškom sa sivom prevlakom po fakturi pretstavlja vrstu bolje domaće izrade.

br. 9 (Tab. II) — Dva fragmenta plitkih zidova vrste bolje domaće izrade, sa sivom prevlakom. Na osnovu drugog fragmenta data je rekonstrukcija (Tab. V, 4/dim. 5X2,6 cm).

Apsidalna prostorija

br. 18 (Tab. II) — Više fragmenata oboda zadebljanog pri vrhu i sa jednom ili dvije kanelure na vrhu oboda kao kod br. 15. Spadaju u vrstu bolje domaće izrade. (5,3X2,6 cm).

br. 19 (Tab. II) — Fragment širokog oboda tipa »Bombentopfa« sa plastičnom trakom ispod vrata, vrste slabije domaće izrade. (11X5,5 cm).

br. 20 (Tab. II) — Fragment ravno izvijenog oboda posude sa oštrim prelazom vrata u trbuh sa sivom prevlakom vrste slabije domaće izrade. (kao br. 11) (8,6X3,8 cm).

br. 21 (Tab. II) — Fragment kružno zadebljanog i unutra uvijenog oboda zdjele sa sivom prevlakom vrste slabije domaće izrade. (6,5X3,6 cm).

br. 22 (Tab. II) — Fragment uspravnog ruba posude tankih zidova sa dvije plastične trake ispod vrata sa svjetlo sivom prevlakom, vrste lošije domaće izrade. (3,3X4,3 cm).

br. 23 (Tab. II) — Fragment oboda posudice sa dijelom dvorebraste drške sa mrkom prevlakom vrste bolje domaće izrade. (4,5X4,4 cm).

br. 24 (Tab. II) — Fragment posudice tankih zidova sa gusto urezanim paralelnim linijama i sivom prevlakom, vrste bolje domaće izrade (4,8X3,5 cm).

Među malim fragmentima zastupljeni su i komadi sa sjajnom crvenkasto-smeđom prevlakom, zatim i fragmenti sive fakture, vrste bolje imitacije, sa zelenom gledosanom prevlakom na unutršnjoj površini fragmenata.

Istu sivu fakturu kao fina siva keramika imaju i fragmenti jedne posudice sa plastičnim ukrasom lunula i prevlakom od žuto-zelenkaste gledi (Tab. III, 19 i Tab. VII, 4; dim. 11X9 cm). Nađena je izvan jugoistočnog ugla prostorije br. 3. Ova keramika sa lunulastim plastičnim ukrasima često se javlja u Panoniji od III vijeka dalje. Pojedine velike vile su imale i svoje radionice za ovu zelenkastu gledosanu keramiku, kao vila u Tacfövenypuszta (E. B. Thomas, Die romerzeitliche Villa von Tacfövenypuszta, Acta Archaeologica Ac. sc. Hungaricae 6, 1955, Tab. L, 1-6 str. 120).

III. Terra sigillata i crvena keramika

Među keramikom je brojno najmanje zastupljena terra sigillata (samo sa tri fragmenta). Nađena je u prostoriji br. 1 i 2, a najviše u apsidii. Od fragmenata su osobito interesantna tri fragmenta sa plastičnim ornamentom (Tab. V, 1, 2, 3), za koje se nisu mogle naći analogije, te po to-

me sudeći oni potiču iz lokalnih radionica. To bi onda bili prvi primjeri terrae sigillatae domaće izrade kod nas. Mnogo je bolje zastupljena vrsta keramike od crvene zemlje (brojno je skoro jednaka sa sivom keramikom) koja je većinom od vrlo fine prečišćene fature, dok je manje fragmenata sa fakturom grubljeg rada i primjesom pijeska. Tu je srazmjera upravo obrnuta od one kod sive keramike gdje preovlađuju imitacije sa grubljom fakturom. I kod crvene keramike možemo pratiti razne nijanse obrade zemlje, od fino prečišćene do zemlje sa primjesom pijeska, ali je primjesa uvijek manje količine. Svi fragmenti su vrlo tvrdog pečenja i finijeg rada. Boje su žučkasto crvene do crvene boje. Na brojnim fragmentima se očuvao i trag prevlake na površini od crvenog firnisa, a na nekim je crvenkasto-smeđe boje. I kod ove keramike kao i kod sive imamo fragmenata sa zelenom gledosanom unutarnjom površinom. Profili su slični već prikazanim ostalim, a osobito pokazuje sličnosti sa profilima sive keramike. I na ovoj keramici se osjeća izvjesno popuštanje u finoći izrade i tehnici obrade. Drške (nađene u sobi br. 3) su samo sa dva rebra, ili potpuno okrugle, a kružne noge posudice imaju ravna dna, a ne prstenasta. To su karakteristike kasnog doba antike.

Prostorija br. 1

Tab. V, 2 i VII, 2 — Fragment profiliranog oboda terrae sigillatae sa plastičnim vegetativnim ukrasom cvjetova u obliku kružića. Prevlaka je istrvena (4X4,5 cm)

Tab. V, 3 i VII, 3 Fragment oboda terrae sigillatae vrlo oksidisane (potamnjele) prevlake sa pretstavama grana i lišća. Površina je dosta oštećena (4,5X2 cm).

U istoj prostoriji je nađeno i nekoliko oboda posuda lako izvijenih na van, raznih varijanata, (kao Tab. I, 1-4 i drugi) crvene fature sa tragom crvenog firnisa po površini.

Prostorija br. 2

Tab. V, 1 i VII, 1 — Fragment oboda terrae sigillatae istrvene površine tako da je mjestimično nestala prevlaka. Desno pretstava nekog lika, a lijevo od njega neki vegetativni ukras. (5,5X3,5 cm).

br. 1 (Tab. III) — Fragment terrae sigillatae tamno crvene površine sa ravnim obodom (4X3,6 cm).

br. 2 i 3 (Tab. III) — Dva fragmenta oboda lako izvijenih na van. Prvi je od crvenkaste zemlje sa tragom firnisa na površini, a drugi od crvenkasto-žučkaste zemlje, nešto slabije prečišćene. (4,2X4,4; 6,8X4,7 cm).

br. 4 (Tab. III) — Fragment nešto zadebljalog oboda posude sa plastičnom linijom neposredno pod obodom kao kod sive keramike (br. 14 Tab. II). (5,8X1,8 cm).

br. 5 (Tab. III) — Fragment širokog horizontalnog oboda sa dvije kanelure i gledosanom prevlakom smeđo-zelene boje na unutarnjoj strani (sličan obod sive keramike br. 18 Tab. II). (5,3X3,4).

Prostorija br. 3

br. 6 (Tab. III) — Horizontalni širok obod posude od crvenkaste zemlje lošije fature sa primjesom pijeska i tragom crvenog firnisa na površini. Ispod oboda rupica. (7,2X2,6 cm).

br. 7 (Tab. III) — Nešto zadebljan i prema unutrašnjoj površini koso sječen obod posude od crvenkaste, ne sasvim prečišćene, zemlje sa tragom crvenog firnisa (4,4X2,3 cm).

br. 8 (Tab. III) — Fragment kružno zadebljanog oboda posude sa plastičnom trakom ispod ruba. Od crvenkaste je zemlje sa tragom od firnisa na površini. (5,6X3 cm).

br. 9 (Tab. III) — Fragment oboda male posudice, nešto izvijen van, od crvene prečišćene zemlje sa tragom crvenog firnisa na površini (3,5X3 cm).

br. 10 (Tab. III) — Fragment oboda male posudice sa lijevkom od crvenkaste, fino pročišćene, zemlje (4,5X3,3 cm).

br. 11 (Tab. III) — Fragment širokog horizontalnog oboda izvijenog van i unutra od crvene prečišćene zemlje, sa tragom firnisa na površini. (7,5X3 cm).

br. 12 (Tab. III) — Fragment velike posude, vjerovatno amfore, sa nešto primjese sasvim isitnjenog kvarca i plastičnim rebrima na površini. (9X9 cm).

Apsidalna prostorija

Br. 13 i 17 (Tab. III) — Dva fragmenta oboda zadebljanog sa plastičnom trakom ispod oboda od crvene, dobro prečišćene, zemlje sa tragom firnisa na površini (slični br. 8). (5X1,7; 3,2X1 cm).

br. 14 (Tab. III) — Fragment oboda koso izvijen van od posudice tankih zidova. Od crvene je prečišćene zemlje sa tragom firnisa na površini. (6,5X3,8 cm).

br. 15 (Tab. III) — Fragment profilovanog oboda lončića koji imitira oblike terrae sigillatae i sličan je broju 26 i 28 (Tab. I) sive keramike. Od žuto-crvene je, dobro pročišćene, zemlje (3,5X5,5).

br. 16 (Tab. III) — Fragment oboda velike posude od crvenkaste, fino prečišćene, zemlje i zeleno gledosane na unutarnjoj strani. Obod je tipičan za velike zdjele za gnječenje (Reibschale). (7,5X9 cm).

br. 18 (Tab. III) — Fragment oboda velike zdjele istog tipa i fakture kao i prethodni sa ukrasom plastične trake na obodu i zeleno gledosanom unutarnjom površinom. (10X4,7 cm).

IV. Predmeti od stakla

Pored keramike nađen je izvjestan broj fragmenata stakla, većinom bjeličaste i zelenkaste boje. Dosta je veliki broj stakla ravne površine, koje potiče od prozora. Ova su prozorska stakla savršenije tehnike rada od rimskih. (Tab. VI, 5 i 6). Najveći broj fragmenata je nađen u apsidalnoj prostoriji i uz južni zid. Od stakla su i ukrasni predmeti.

br. 20 (Tab. III) — Fragment prstenaste noge staklene posudice vrlo debelih zidova od zelenkastog stakla. Nađen izvan zida apsida. (diam. noge 4,5 cm).

br. 21 (Tab. III) — Fragment oboda, nešto izvijen van, posudice od tankog bijelog stakla. Nađeno u prostoriji br. 2. (3,4X3,5 cm).

br. 22 i 23 (Tab. III) — Dva fragmenta stakla sa uglačanim ornamentom pruge koje idu zrakasto. Nađeno izvan prostorije br. 3 uz sjeverni zid. (2,5X4 i 2,7X4,6 cm).

br. 24 (Tab. III) — Fragment narukvice od crne staklene paste sa ornamentom kružnih zrnaca utisnutih u masu. Nađena izvan zida apsidalne prostorije. (duž. 3 cm, šir. 1 cm).

br. 25 (Tab. III) — Fragment polovine narukvice od crne paste (diam. 0,7 cm) polukružnog presjeka. Nađeno je još 6 sličnih fragmenata u prostorijama br. 2, 3 i oko apsidalne prostorije (presjeka 0,6; 0,7 i 1,2 cm).

br. 26 (Tab. III) — Mali prsten od tamne staklene paste. Obruč je okružnog presjeka i na njemu je na prednjoj strani plastična loptica od stakla. Nađen u prostoriji br. 3 (Diam. 2 cm).

br. 27 (Tab. III) — Kružni pljosnati kamenčić (žeton) za igru sa kockom (diam. 2,3 cm) nađen pored tri slična kamenčića u sobi br. 1. Jedan je od kosti i manjih dimenzija. (0,8 cm).

V. Predmeti od bronce

Predmeta od bronce nađen je takođe manji broj i to većinom u prostoriji br. 3 i oko apsidalne prostorije.

br. 2 (Tab. IV) — Bronzani okov, rađen u tehničar proboja sa ornamentom srcolikog lista u koji ulazi trouglasta omča za kaiš. Nađen u prostoriji br. 3. (7,4X6,2 cm). (Tab. VI, 1).

br. 3 (Tab. IV) — Fragment mamuze (calcar) od bronce čiji se obruč proširuje na sredini i na krajevima. Iz sredine izlazi tanka okomita bodlja. Na površini obruča urezane su tanke paralelne linije. Nađen izvan apside (duž. 4 cm) (Tab. VI, 3). Sličnog oblika je i mamuza nađena u Saverni, samo naša ima na krajevima kopču za remen, dok ova ima neku vrstu dugmeta (Daremborg — Saglio, Dictionnaire, s. v. »calcar«, str. 815, sl. 1011).

br. 4 (Tab. IV) — Bronzano dugme sa glavom bikoničnog oblika i kružnom plosnatom nogom. Nađeno u prostoriji br. 3 (vis. 2, šir. 1,8 cm).

br. 5 (Tab. IV) — Bronzana igla sa elipsastom glavicom, nađena u prostoriji br. 3. (duž. 11 cm).

br. 1 (Tab. IV) — Bronzana krstata fibula sa glavicama na krajevima poprečnog kraka. Srednji krak joj nedostaje. Poprečni krak na glavi je duboko profilovan. Na nozi fibule geometrijski ornament krstića. Nedostaje igla. Nađena izvan apside (duž 6,8 cm) (Tab. VI, 2). Naša fibula spada u razvijeniji tip tzv. Armbrustfibel, koji se javlja od III stoljeća pa dalje. Ovaj razvijeniji tip ima kraći poprečni krak i profiliran, a glavice na krajevima krakova su velike i liče lukovim glavicama. U Panoniji se ovaj razvijeniji oblik ne javlja prije IV. vijeka n. e. (Ilona Kovrig, Die Haupttypen der kaiserzeitlichen Fibeln in Pannonien, Dissertationes Pannonicae II, 4, 1937, str. 128).

br. 17 (Tab. IV) — Vrlo oštećena fibula od bronce sa federom na kome je još dio igle. Nađena izvan apsidalne prostorije. (duž. 8, krak 3,5 cm). Tip je pseudo-latenske figure,³ iz kasnog doba antike. Fibule sličnog tipa nađene su u skeletnim rimskim grobovima iz IV v. n. e. u Germaniji. Sa ovim datiranjem i fibule br. 1 i br. 17 slažu se i rezultati novijih istraživanja.⁴ (Tab. VII, 5).

VI. Predmeti od željeza

Predmeti od željeza su dosta brojni i služili su većinom u svrhe domaćinstva. Osobito je nađen veliki broj klinaca raznih vrsta, sa četvrtastom glavom (dva većih dimenzija duž. 18 i 16 cm i 7 manjih dimenzija duž. 9-10 cm, zatim i duž. 13-14 cm), sa glavom u obliku četvrtaste pločice 18 komada, a samo četiri imaju glavu kupasta oblika (duž 6-8 cm). Nađeno je i 10 komada željeznih šipki duž. 15,5 i 6-8 cm. Većina klinaca je nađena oko apsidalne prostorije i u prostoriji br. 3, a i inače su bili svuda razasuti po ispitanoj terenu.

br. 6 (Tab. IV) — Mali otik, oblika četvrtaste lopatice, nađen u prostoriji br. 3. (duž. 11,2 šir. 5,5 cm).

br. 7 (Tab. IV) — Nož bez drške izjedene oštrice, nađen u prostoriji br. 3 (duž. 11, šir. 2 cm).

br. 8 (Tab. IV) — Mali nož sa oštećenom drškom izjedene oštrice, nađen uz zapadni zid prostorije br. 3. (duž. 9,5, šir. 1,5 cm).

br. 9 (Tab. IV) — Nož vrlo oštećene oštrice, nađen izvan jugoistočnog zida prostorije br. 2. (duž. 8,7, šir. 2,2 cm).

br. 10 (Tab. IV) — Mala klamfna sa leđima od tordirane žice, nađena u apsidnoj prostoriji. duž. 7,5 cm).

br. 11 (Tab. IV) — Klamfna sa leđima u obliku plosnate pločice, nađena uz istočni zid prostorije br. 1 (duž. 10 cm).

br. 12 (Tab. IV) — Tanka duga željezna šipka dosta oštećena, nađena ispred apsida zajedno sa velikim klincima. (duž. 24,5 cm).

br. 13 (Tab. IV) — Mala lučna drška sa omčama na oba kraja od neke posudice, nađena ispred apsida (diam. 10 i 6 cm).

br. 14 (Tab. IV) — Luk izgleda okrugle fibule oštećen na jednom kraju dok je na drugom zadebljan i savijen. Nađen u prostoriji br. 3. (diam 5 i 4 cm).

br. 15 (Tab. IV) — Gvozdeni šiljak u obliku tanke četvrtaste piramide, sličan strelici. Nađen u prostoriji br. 3. (duž. 7,5 cm).

br. 16 (Tab. IV) — Mala željezna alatljika — dlijeto — klinastog oblika sa pojačanom i proširenom oštricom. Nađena ispred apsida (duž. 9, šir. 1,4 cm).

br. 18 (Tab. IV) — Bravaluk brave od široke pljosnate pločice, nađen ispred apsida.

br. 19 (Tab. IV) — Dio mehanizma brave u obliku duge pljosnate šipke, nađen ispred apsida. (duž. 11 cm, šir. 0,8 do 1,6 cm).

br. 20 (Tab. IV) — Bravaluk brave od deblje željezne šipke, nađen u sobi br. 2. (duž. 6,5 cm, šir. 5 cm).

VII. Cigle

Cigli je nađeno isto samo manji broj i to samo cigli za građenje, veličine 25X40X5 cm. Na površini cigli nalaze se utisnuti ornamenti spiralnih i paralelnih linija (Tab. V, 5-7). Među njima je interesantna cigla na kojoj je ostao otisak potplate sandale potkovane klincima, a uz nju i otisak šape životinje (Tab. V, 8). Potplata sandale je bila pojačana klincima poredanim oko rubova, a na mjestima gdje se potplata širi, u redove ili krugove. Sličnih potplata sandala nađeno je mnogo u logoru Vindonissi⁹) iz I. v. n. e. Na ovim sandalama klinci su ponekad poredani i tako da

čine sinbolične znake, što pisac dovodi u vezu sa velikim praznovjermom tog doba i vjerom u apotropejsku moć tih znakova. Ovakvi nalazi potplata češće se pojavljuju u Germaniji, osobito u castrumima kao Saalburgu i Zugmatel-u, a jedan veći nalaz se pojavio u Kelnu⁶⁾. U kelnskom nalazu je osobito jedan primjer sličan našem otisku i po obliku stopala i po rasporedu klinaca⁷⁾. Pisac smatra da taj primjer sandala pripada muškoj nozi pošto je dosta pojačan klincima, a tome bi odgovarala i veličina našeg utisnutog stopala.

VIII. Životinjske kosti

Za razliku od do sada ispitanih vila, u ruševini ove vile nađen je veliki broj životinjskih kostiju, i to osobito u sobi br. 3 a i inače sporadično u sjevernom dijelu zgrade. Pošto je dosta kostiju nađeno u gornjim slojevima pomješanim sa šutom, a ne u najdonjem kulturnom sloju sa keramikom, ne može biti potpuno sigurno da su upravo svi ostaci iz doba postojanja vile. Među kostima su se mogle odrediti kosti konja, govečeta, ovce, koze, vepa i jelena Potpuno iste vrste životinja zastupljene su i u nalazima kostiju u rimskoj vili otkrivenoj u Mađarskoj u Tacfövenypuszta⁸⁾, te je po tome vjerovatno da i većina našeg nalaza pripada još rimskom dobu.

IX. Nalazi novca

Po brojnom bogatstvu ističu se i nalazi novca, i oni nadmašuju dosadašnje nalaze u rimskim vilama. Nađen je svuda razasut, a najviše ga je nađeno u sobi br. 3. Novac pripada razdoblju III i prvoj polovini IV vijeka n. e. Nađen je u sljedećim prostorijama*:

Prostorija br. 1

1. Licinius Pater (307-333).

A: IMP. LICINIUS P. F. AUG. desni obraz cara sa lovorovim vijencem.

R: SOLI. INVICTO. COMITI, Sol sa zupčastom krunom diže desnicu u zrak, u lijevoj ruci drži kuglu. Ispod desnog lakta zvijezda. Ispod nogu slova T P (R?). Coh. 135.

2. Constans I (335-350).

A: Desni obraz vladara i tragovi slova.

R: Dvije Viktorije, a natpis nečitak.

3. Izvan istočnog zida prostorije br. 1 nađen je novac sasvim istrošen, na reversu se vidi još samo Viktorija.

Prostorija br. 2

4. Constantin Veliki (306-337).

A: CONSTANTINUS AUGUSTUS, desna strana poprsja vladara u plaštu i sa vijencem.

R: BEATA TRANquillitas, oltar i na njemu VOTIS XX, iznad oltara tri zvijezde. Coh. 190.

Prostorija br. 3

5. Constantin II (335-340).

A: CONSTANTINUS. IUN. NOB. C., desno poprsje vladara sa lovorovim vijencem.

R: CAESARUM. NOSTRORUM, u lovorovom vijencu VOT. V, ispod toga SIS, Coh. 96.

6. **Constantin Veliki (306-337).**

A: IMP. CONSTANTINUS. P. F. AUG. desni obraz vladara pod kacigom.

R: VIKTORIAE. LAETE. PRINC. PERP., dvije Viktorije drže iznad žrtvenika štit na kojem piše VOT. P. R, ispod toga Δ SIS, Coh. 514.

7. **Valerius Maximianus (292-311)**

A: IMP. C. VAL. MAXIMIANUS. P. F. AUG., desni obraz vladara pod lovorovim vijencem.

R: GENIO. POPULI. ROMANI. SIS, Genius u jednoj ruci drži pateru u drugoj rog izobilja. Coh. 212.

8. **Claudius Gothicus (214-270).**

A: Desna strana lica vladara sa zupčastom krunom i tragovi slova.

R: Genije drži pateru i rog izobilja, na glavi ima modius.

9. **Novac** je sasvim istrošen.

10. **Novac** sasvim istrošen nađen je i na sjeverno-zapadnom uglu sobe br. 3 izvana.

11. **Dio Galienusovog poprsja.**

R: Fortuna drži simbol sreće. Slova istrvena. Nađen izvan jug.-ist. zida.

12. **Licinius Pater (307-323) M. B.**

A: IMP. LIC. LICINIUS. P. F. AUG, desni obraz vladara pod lovorovim vijencem.

R: IOVI. CONSERVATORI. AUGG. NN., Jupiter sa plaštem drži u desnoj ruci Viktoriju u lijevoj skiptar, do nogu mu je orao, iza leđa slovo Δ , ispod nogu SIS. Coh. 98, nađen izvan jug. ist. ugla.

Apsidalna prostorija.

13, 14, 15. **Maximianus Herculeus (286-305).** Tri komada.

A: DIVO. MAXIMIANO, SEN. FORT. IMP., poprsje vladara pod velom.

R: REQUIES: OPTIMORUM. MERITORUM. (sis), vladar sjedi na kurulskoj stolici, diže desnu ruku na pozdrav u lijevoj ruci mu je oboren skiptar. Coh. 371 (var).

16. **Claudius Gothicus (214-270)**

A: divO. KLAVDIO, desni obraz vladara sa zupčastom krunom.

R: CONSECRATIO, Orao u poletu. Coh. 49.

17. **Maximianus Herculeus (286-305).**

A: nejasan.

R: GENIO. POPULI. ROMANI, genius sa plaštem drži u desnoj ruci pateru u lijevoj rog izobilja, ispod nogu SIS. Coh. 212.

18. **Constantin Veliki (306-337).**

A: IMP. CONSTANTINUS. AUG, poprsje vladara sa plaštem i vijencem na glavi.

R: SOLI. INVICTO. COMITI, Sol diže desnu ruku, a u lijevoj drži kuglu. Ispod desnog lakta nejasan znak. Ispod nogu A Q.

Brojevi 14, 15 i 17, 18 nađeni su izvan apside, u uglu apside i južnog zida sobe br. 2.

X. ZAKLJUČAK

Vila u Brodču je po svom tipu i načinu gradnje jedan novi prilog poznavanju rimskih vila kod nas. I njen plan i način gradnje je akomodiran terenu i sredini u kojoj se nalazi. Usljed oskudice prirodnog kamena, u ovim predjelima za zidanje je upotrebljena cigla. Format cigle je skoro isti kao i kod cigle koja se upotrebljavala za pokrivanje podova. Ona po dimenzijama ne odgovara sasvim dimenzijama zida, te postavljena dužinom zida ostavlja nešto slobodnog prostora koji je popunjen malterom. (Malter je i među redovima cigli bez štednje upotrebljavn). Malter je vrlo čvrst, od negašenog kreča, tako da je konstrukcija zida vrlo solidna i čvrsta. O načinu građenja podnice neobavješteni smo, jer se nije očuvao ni jedan detalj.

O tipu same vile teško bi se moglo nešto sigurno suditi pošto su do sada otkrivene samo njene prostorije koje su služile u domaćinske svrhe, dok je otkriveni dio stambenih prostorija iskrčen. Po dimenzijama odgovara tipu manjih vila rustika kakve su česte kod nas. I ova vila ima jednu istaknutu prostoriju sa ognjištem, koja u razmjeri prema drugim prostorijama, obuhvata mnogo veći prostor. Ona i kod nas, vjerovatno kao i u Galiji⁹ i na Rajni, proizlazi iz stare centralne prostorije tipa prehistorijske kuće sa ognjištem, u kojoj su se obavljali razni poslovi, ali je ujedno bila i glavno stjecište ukućana. Oko ove prostorije su se onda počele nizati druge. Ovu jednu veću prostoriju nalazimo skoro kod svih zastupljenih tipova manjih vila rustika u Galiji i u ostalim provincijama. Ona postoji i kod skoro svih tipova do sada istraženih vila kod nas kao u Rankovićima kod Travnika¹⁰, u Lisičićima kod Konjica¹¹, u Založju kod Bihaća¹². Ova prostorija služi obično za poslove domaće radinosti i potrebe kućanstva što svjedoče i nalazi do sada nađeni u njima. U njoj se obično nalazi više keramike nego u drugim prostorijama. U vili u Brodču je u velikoj prostoriji nađeno osobito mnogo keramike oko ognjišta, zajedno sa verigama koje su sastavni dio ovih ognjišta. Oko ognjišta je nađeno i fragmenata troske, otpaci od livenog gvožđa, zatim mnoštvo klinaca, što upućuje na to da su se ovdje prerađivali i metalni predmeti. To se osobito jasno vidi i kod vile u Rankovićima gdje je u najvećoj prostoriji nađeno veliko mnoštvo troske (oko 50 kg). U velikoj prostoriji br. 3 najveće mnoštvo keramike pretstavlja domaća gruba keramika, dosta različitih nijansa obrade i pečenja, od sasvim grube keramike debelih zidova sa tragovima rada ruku, do bolje prečišćene i pečene keramike tankih zidova. Sve ovo upućuje na to da je ova prostorija bila radna prostorija.

Druge dvije prostorije br. 1 i 2, koje se nastavljaju na sjevernoj strani prostorije br. 3, daju isto nalaze keramike i drugih sitnih predmeta, ali su ovdje nalazi malobrojniji. Ovdje dominiraju nalazi sive i crvene keramike. Uz grubu keramiku nađeni su i fragmenti poklopaca. U ovim prostorijama su nađena i jedina tri fragmenta terrae sigillatae, te sudeći po ovom dominirajućem broju fine keramike, ove prostorije su služile samo kućnom gazdinstvu, valjda spremanju jela, a ne grubljim poslovima. Među keramikom u sobi br. 1 ističu se osobito fragmenti sive keramike sa rupicama, koje su imale svakako naročitu svrhu u domaćinstvu, a nađene samo u ovoj prostoriji. Na duže zadržavanje ljudi u ovoj prostoriji upućuje i nalaz kamenih i koštanih žetona za igru sa kockom.

Nasuprot ovim obilnim nalazima u sjevernom dijelu zgrade, u južnim, djelimično otkrivenim prostorijama, nije se našlo nikakvih nalaza. Pored postojanja hipokausta u ovim prostorijama, koje smo mogli samo naslutiti po jakim ostacima cigle, ovaj nedostatak keramike bila bi druga potvrda za to, da se na ovoj strani produžuju stambene prostorije gospodara.

Najteži problem u ovoj vili pretstavljaju nalazi prozorskog stakla i dijela keramike, koji se odvajaju po tipologiji od ostalih tipično rimskih nalaza. Vidjeli samo da većinu nalaza možemo sigurno pripisati rimskom periodu. Sama osnova zgrade, način zidanja temelja, i ostaci zidova po karakterističnoj cigli i vrlo tvrdom malteru, karakterističnom samo za rimske građevine, može se sigurno pripisati rimskom periodu. To isto možemo reći i za sve nalaze bronzne, karakteristične predmete od željeza, za ciglu i novac. Drugačije stoji sa stklom i izvjesnim djelom keramike. Dok su narukvice, prsten od paste i većina fragmenata staklenih posudica tipično rimski, svi nađeni fragmenti prozorskog stakla pokazuju mnogo napredniju tehniku od rimske te su vjerovatno kasnijeg datuma. Po usmenom mišljenju dr. T. E. Haevernick ovi fragmenti potiču vjerovatno iz srednjeg vijeka, kojemu odgovaraju i brojni rubovi među nađenom keramikom, i to naročito tzv. Bombentopfa. Po usmenom obavještenju stručnjaka iz Njemačke, ova vrsta prozorskog stakla javlja se i u Njemačkoj već u 10 vijeku, a nazivaju ga »Waldglass«.

Razlika između rimskog prozorskog stakla i stakla nađenog u vili u Brodču vidljiva je na prvi pogled u tehnici rada i u kvalitetu. Rimski prozorski stakla deblja su zbog toga što su se izlivala u moduse (oblike koji su već odgovarali veličini prozorskih stakala) i izvlačila nekom vrstom instrumenata, čiji se otisci češće vide na rubovima. Usljed toga donja strana stakla ostaje mutna i hrapava, jer se podloga modusa posipala sitnim prahom od staklenih zrnaca, dok je gornja površina ostajala glatka. Zbog ove tehnike rada, staklo je ostajalo donekle mutno i ne sasvim prozirno. Sasvim je drugi slučaj sa stklom iz Brodca. Ono je tanko i prozirno, rubovi su samo malo zadebljani; i jedna i druga površina stakla su iste i prozirne, samo malo neravne usljed mnogobrojnih mjehurića elipsastog oblika koji se nalaze u masi. Tako se jedino po vrlo maloj obojenosti (svjetlo zelenkasto) i po postojanju mjehurića u masi ovo staklo razlikuje od današnjeg stakla, dok je providnost već onda bila skoro potpuna. Tu se vidi očito već mnogo naprednija vrsta izrade, koja se vjerovano već služila tehnikom duvanja. I pitaje datiranja ovog stakla za sada ostavljamo otvoreno zbog nedostatka analogija sa našeg terena. Možemo jedino napomenuti da su prozorska stakla za crkve izrađivali u manastirima već u karolinško doba (Franz Rademacher, *Die deutschen Gläser des Mittelalters*, Berlin 1933, str. 22). Prvi podatak iz Italije za izradu stakla imamo iz 1090 godine, u XIII vijeku se spominju svuda u Italiji radionice pa i cehovi, a u XIV vijeku se spominju u Beču i drugdje u Evropi. (Walther Berndt, *Altes Glas*, str. 20). Tada su vjerovatno staklarska industrija i njeni produkti doprli masovnije i u naše krajeve.

Pitanje je sada, kako da u vili, koja sigurno potiče iz III i IV vijeka, nalazimo samo staklo kasnijeg perioda, koje je naprednije tehnike rada od rimskog. Zato možemo naći jedino odgovor po analogijama koje se pojavljuju u drugim rimskim provincijama, u kojima su ovi nalazi mno-

gobrojniji i bolje ispitani. Naime, u Germaniji je i po izvorima i po arheološkim nalazima dokazano, da su u srednjem vijeku često iz antičkih ruševina vadili ostatke stakla i pretapali ga za ponovnu upotrebu.¹³ Slično možemo pretpostaviti i kod nas. Vjerovatno su kasniji stanovnici u Brod-cu takođe staro rimsko staklo pretapali, te se zato ne nalazi fragmenata rimskog stakla.

Po današnjem stanju ruševina i sudeći po profilima, izgleda, ne postoji prekida u naseljavanju ove vile. Sigurno se može reći da vila nije bila rušena, pa tek kasnije ponovo nastanjena. U prostorijama svuda postoji samo jedan kulturni sloj i to ispod sloja sa ostacima ruševine. U njemu su pomješane sve vrste nađene keramike, dok su rjeđi nalazi fragmenata u samom sloju sa ruševinama, u kome je nađeno i rimskog novca. Ovo mješanje ranijih i kasnijih ostataka nastalo je svakako usljed slije-ganja, a ponegdje i usljed prekopavanja. Iznad sloja sa ruševinama u prostorijama nije bilo nalaza. Prema tome kasniji stanovnici vile zaposjeli su je dok je bila još čitava. Da li je život u njoj tekao kontinuirano, ili je vila ostala nedirnuta i izvjesno vrijeme nenastanjena, ne može se stratigrafski odrediti, a ni po nalazima keramike još nedovoljno ispitane kod nas. Ovo je prvi veći nalaz keramike srednjovjekovnog tipa u Bosni.

Da je vila postojala i kasnije u srednjem vijeku, na to nas upućuju osim stakla još jedino karakteristični rubovi »Bombentopfa«. Već u radu o keramici iz Magorjela¹⁴ istaknuli smo da se ovi rubovi ponekad javljaju uz rimske nalaze, te kako o njima nemamo stratigrafskih podataka, ne možemo sa sigurnošću tvrditi da pripadaju srednjem vijeku. I nalazi u vili u Brod-cu ne daju nam mogućnosti da stratigrafskim putem dođemo do sigurnijih rezultata u odvajanju rimske od kasnije keramike. Jedino po većem broju oboda karakterističnih za srednji vijek i njihovim dosta brojnim varijantama, koje nalaze analogije samo u srednjovjekovnoj keramici, možemo izdvojiti dio keramike koji sigurno pripada kasnijem periodu od rimskog. Među ovom srednjovjekovnom keramikom po mnogobrojnosti se osobito ističu razne varijante rubova kuglastih lonaca zv. Bombentopfa, koji su i u drugim srednjovjekovnim nalazima bogato zastupljeni¹⁵). Po svom porijeklu ovaj oblik kuglastog lonca (svakako sa drugim varijantama rubova) potiče još od kuglastog lonca neolitske keramike i provlači se kroz sve periode. U srednjem vijeku se on javlja već u karolinškoj keramici, koja je taj oblik uzela iz provincijsko-rimske. Iz karolinške keramike dolazi kasnije u Sasku, a odatle u istočnu Prusku gdje je vrlo bogato zastupljen u srednjem vijeku¹⁶).

Tipovi varijanti oboda kuglastih lonaca i drugih lonaca dosta su mnogobrojni među keramikom u Brod-cu. U varijante početnog tipa, najmanje razvijenog, koji ponešto liči na tip gradinske slavenske keramike III, zadnjeg perioda (XII vijek) možemo ubrojati naše tipove oboda kuglastih lonaca Tab. I 18 i 20. Po hronologiji koju je za naše nalaze srednjovjekovne keramike u Sloveniji (jediné obrađene kod nas) postavio Ložar¹⁷), ovi naši obodi spadaju u prvu grupu (I, 2628). Kod ovog tipa širina oboda usne odgovara debljini zidova same posude, te je prema tome širina oboda kod ovog tipa najuža. Isti profil Bombentopfa Knorr¹⁸), datira u XI-XII vijek. Ovaj obod usne kod daljih tipova sve se više širi vertikalno u vis. Kod naših daljih tipova usna je već prilično visoka tako da je naš primjer (Tab. II, 10) već približan trećem tipu razvoja kod Ložara (tip III,

7094). Za ostale tipove oboda ne nalazimo analogije kod Ložara, ali nalazimo kod srednjovjekovne keramike na zapadu. Tako naš oblik (Tab. II, 8) odgovara obodu lonca koji Strauss¹⁹⁾ stavlja u XIII vijek: obod Tab. II, 6 odgovara tipu C, I, 6 kod Knorra²⁰⁾ iz XII vijeka, obod II, 20 Tipu A, IV iz X vijeka kod Knorra i profilima sl. 38; a našim obodima Tab. I, 12 i Tab. II, 8 i 19. odgovara profil sl. 40,3 kod Knorra. Iz nedavnih analogija vidimo do bi naši primjeri mogli spadati u XI do XIII vijek. Međutim, da li i ove naše primjere treba uvrstiti u to kasno doba, ili pojedine početne tipove u razvoju ovih profila Bombentopfa, koji se javljaju već u karolinškoj keramici, treba i kod nas datirati ranije, moramo za sada ostaviti kao otvoreno pitanje, jer o tipovima keramike koji popunjuju razdoblje između V i VIII vijeka, mi sa našeg terena nemamo podataka. Ipak je vjerovatno da periodu između V i XI vijeka, sem jednostavnih slovenskih rubova izvijenih na van, koji su i u ovoj keramici zastupljeni, odgovaraju i poneki drugi rubovi.

Među srednjovjekovnu keramiku mogli bi se ubrojati i tipovi poklopaca Tab. I, 5, 17, 21, ali oni su zastupljeni kako u rimskoj tako i u srednjovjekovnoj keramici²⁰⁾. Primjer poklopca nađen u Meklenburgu²¹⁾. sasvim odgovara našem fragmentu Tab. I, 5. Primjere ovih poklopaca pisac stavlja između X-XI vijeka. Međutim, istog oblika i sa istim drškama su i poklopci rimskih posuda²²⁾, te nam je zato nemoguće po oblicima suditi o vremenu postanka ove vrste keramike.

U razdvajanju rimske od srednjovjekovne keramike ne može nam uvijek pomoći ni faktura posuda. Na osnovu fakture mi samo sa sigurnošću možemo reći da je posude od crvene zemlje u svim nijansama i terrae sigillatae, rimsko. To svjedoče i obodi posuda a i finije prečišćena zemlja fakture crvenog posuda. Faktura primjera imitacije crvenog posuda je uvijek finija od imitacije sivog posuda. Od sivog posuda opet kao sigurno rimsko možemo izdvojiti fino rađene primjerke sivog posuda glatke površine i sa prevlakom, sivom i crnom, koja nastaje dimljenjem usljed pečenja. Što se tiče imitacija ove vrste sive keramike, moramo odmah reći da je vrlo teško kod svakog primjerka odrediti tačno varijantu i izdvojiti ih u bolje i lošije primjerke domaće izrade. Ima toliko varijanata u obradi ovih imitacija, koje nastaju usljed količine primjesa pijeska i vrste pečenja, da je teško među njima odrediti granice. Isto tako nema oštrog prelaza među lošijim imitacijama sive keramike i boljim primjercima grube peramike.

Na toj granici se nalaze fragmenti poklopaca, donji rubovi poklopaca i neki rubovi, gdje je primjesa krupnozrnog pijeska manja, te zato poklopce ni pomoću fakture ne možemo sigurno odrediti.

Međutim, upoređujući fakturu sa tipovima oboda dolazimo ipak do izvjesnih zaključaka. Kod bolje imitacije sivog posuda možemo vidjeti da preovlađuju obodi tipični za rimsku keramiku, (Tab. I, 22, 24, 26, 28) a među ove spadaju i fragmenti sa rupicama, koji se takođe često javljaju na rimskoj provincijskoj keramici (Tab. II, 5, 14, 18, 9). Oblik rimskog posuda ima i rekonstruisana zdjelica (Tab. V, 4), koja isto spada u bolje imitacije sive keramike. Sličan tip zdjela (samo je naša malo dublja) postoji i u terri sigillati kasnijeg vremena, koja se datira u prvu polovinu III vijeka²³⁾. Među vrstom lošijih imitacija opet preovlađuje vrlo veliki broj oboda »Bombentopfa« sa dosta primjesa pijeska i sivom prevlakom, koji pri-

podaju srednjovjekovnoj keramici. Njihova tehnika rada je slična boljim primjercima grube keramike. Dakle, kod imitacija sivog posuđa bolje imitacije su sa pretežno rimskim obodima, a lošije sa srednjovjekovnim obodima.

Među grubom keramikom imamo skoro samo rubove »Bombentopfa« i rubove jednostavno izvijene na van, koji odgovaraju srednjovjekovnoj keramici. Obično imaju crnu prevlaku i vrlo mnogo primjese krupnozrnog pijeska, tako da je površina vrlo hrapava. Od ovih rubova izviđenih van dva su (Tab. I, 7 i 16) nešto neobična, po jako naglašenom, oštrom prelazu iz ramena u trbuh, te podsjećaju na letenske, ali se ovi oštri prelazi na ramenima posuda javljaju i kod srednjovjekovne keramike²⁴).

Opredjelivši tako, donekle, keramiku i po fakturi, na prvi pogled moramo da konstatujemo opadanje kvaliteta posuđa što se tiče finoće i čistoće fakture kod srednjovjekovnih primjera. Po tehnici izvođenja i sigurnosti oblika pojedini primjerci ove keramike ne zaostaju za rimskom, ali njihova faktura je vrlo gruba usljed velike primjese grubog pijeska. Osim toga je i slabijeg pečenja.

Kako nam međutim stratigrafija kod vile u Brodcu ne pomaže u određivanju i klasifikaciji keramike, to će nam ostati otvoren niz pitanja, osobito što se tiče srednjovjekovne keramike. Mi samo u grubim potezima, prema profilima i analogijama, možemo razdvojiti rimsku od srednjovjekovne keramike. Kako treba, međutim, tumačiti razne nijanse u obradi ove srednjovjekovne keramike, da li bolje primjerkice treba pripisati ranijim periodima, a lošije kasnijim, ili raznolikost obrade treba pripisati neujednačenom radu domaćih radionica, ostaće za sada otvoreno pitanje. Isto je tako za sada nemoguće sa sigurnošću dati i vremensku tipologiju ovog posuđa, jer je ovo za sada prvi veći nalaz keramike ove vrste kod nas.

Z a k l j u č a k

Osnova vile i njeni nalazi pokazuju da ona spada u red manjih galdinstava iz kasnog doba antike, kakve su većina do sada otkopanih rimskih vila kod nas. U njima se nailazilo na neku raskoš, mozaici i freske su rijetki. Pa i bolje vrste keramike, kao terra sigillata, nisu brojnije zastupljene. Ona je svakako služila kao jedna tačka poljoprivredne eksploatacije ove bogate ravnice, a svoje osnovne potrebe podmirivala je svojim kućnim radionicama, na što nas upućuju nalazi.

Vila je nastala, sudeći po rimskim nalazima, negdje u III-IV vijeku. Na to upućuju nalazi keramike iz III-IV vijeka, nalazi fibula iz IV vijeka. Po karakterističnim srednjovjekovnim rubovima keramike moramo suditi, kao što smo već izložili, da je ova vila i dalje bila nastanjena u srednjem vijeku. Analognih primjera imamo i u Francuskoj. U Francuskoj je skoro redovno slučaj da centar velikih rimskih imanja »fundus«-a zauzima kasnije crkva, a oko nje se stvara srednjovjekovno selo²⁵). Dakle, i ovdje imamo nastavljanje života na rimskim naseljima. Ukoliko bi se to pokazalo i na drugim rimskim ostacima kod nas, objasnila bi se i činjenica zašto tako rijetko nailazimo na prave srednjovjekovne zidane stambene zgrade kod nas.

NAPOMENE

- ¹⁾ Nada Miletić, Nekropola u selu Mihaljevićima kod Rajlovca, GMZ 1956 g., str. 9—39, (Tab. XI, 2).
- ²⁾ Dragendorf, Bonner Jahrbücher 96—97, 1895, str. 18.
- ³⁾ O. Almgren, Studien zur nordeuropäischen Fibelform, Leipzig, 1923, Nr. 162 i 170.
- ⁴⁾ Walther Schulz, Die Fibeln des Begräbnisplatzes von Niemburg, Saalkreis (IV Jahrh. n. Ch.), Mannus 16, 1925, str. 100, sl. 2, 2 i Freidank Kuchenbuch, Die Fibel mit umgeschlagenen Fuss. Saalburg Jahrbuch XIII, 1954, str. 29—30, 45.
- ⁵⁾ A. Gansser-Burckhard, Die Lederfunde aus dem Schutthügel von Windonissa 1951, Jahresbericht der Gesellschaft. pro Windonissa 1951—1952, str. 65.
- ⁶⁾ Fritz Fremersdorf, Ein Fund röm. Ledersachen aus Köln, Germania X, 1926, str. 44.
- ⁷⁾ Ibidem str. 46, sl. 1 f.
- ⁸⁾ E. B. Thomas, Die römerzeitliche Villa von Tacfövenypusztá, Acta archaeologica Academiae sc. Hungaricae VI, 1955, Budapest, (S. Bökönyi).
- ⁹⁾ Identifikovanje novca izvršio je D-r Jozo Petrović na čemu mu se zahvaljujem.
- ¹⁰⁾ Albert Grenier, Manuel d'archéologie VI (Archéologie gallo-romaine) Paris 1934, str. 784—788.
- ¹¹⁾ Nova antička istraživanja kod Konjica i Travnika, GZM 1955, str. 137.
- ¹²⁾ Druge dvije vile u Lisičićima su publikovane u Glasniku Z. M. 1957.
- ¹³⁾ Publikovana u Glasniku Zem. muzeja 1957.
- ¹⁴⁾ T. E. Haevernick — P. Hahn — Weinheimer, Untersuchungen römischer Fenstergläser, Saa'burg Jahrbuch XIV, 1955, str. 66, primjedba 17.
- ¹⁵⁾ I. Čremošnik, G. Z. M. 1952, str. 269.
- ¹⁶⁾ Rajko Ložar, Staroslovensko in srednjeveško lončarstvo v Sloveniji, Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo XX, 1939, str. 214.
- ¹⁷⁾ Ibidem str. 214.
- ¹⁸⁾ Ibidem str. 215.
- ¹⁹⁾ Heinz A. Knorr, Die slavische Keramik zwischen Elbe und Oder, Mannus Bücherei B. 58, Leipzig, 1938, str. 182, sl. 147.
- ²⁰⁾ Strauss Konrad, Studien zur mittelalterlichen Keramik, Mannus Bibliothek Nr. 30, Leipzig 1923, sl. 4, br. 4.
- ²¹⁾ H. Knorr, op. cit. sl. 35.
- ²²⁾ Ewald Schuldt, Die slavische Keramik in Mecklenburg, Deutsche Akad. d. Wissenschaften zu Berlin, Sektion für Vor- und Frühgeschichte, B. V, 1956, sl. 50 — 51, i Tab. VIII, sl. 1.
- ²³⁾ Erich Gose, Gefäßstypen der römischen Keramik im Rheinland, Rheinisches Landesmuseum Bonn, 1950, Tab. 57.
- ²⁴⁾ Erich Gose, op. cit., Tab. III, Nr. 43 i 44.
- ²⁵⁾ H. Knorr, op. cit., Tab. III, 1a : : II b : II d itd.
- ²⁶⁾ Albert Grenier, Manuel d'archéologie VI (Archéologie gallo — romaine), Paris 1934, str. 940.

ZUSAMMENFASSUNG

Archäologische Forschungen in Brodac

Der Autor beschreibt seine Funde von den Ausgrabungen in Brodac bei Bjelina (Bosnien). Bei dieser Gelegenheit wurde ein slawisches Gräberfeld mit mittelalterlichen Funden aufgedeckt.

Dabei wurde noch eine römische »villa rustica« entdeckt. In derselben sind, gefunden. Drei Fragmente von terra sigillata mit plastischen Darstellungen sind besonders interessant, da man für sie bisher noch keine Analogien wurden verschiedene Gegenstände, die typisch für die römische Provinzialkultur fand und daher der einheimischen Erzeugung angehören könnten. Ferner wurde Glas einer späteren Zeitperiode als der römischen gefunden. Der Um-

stand, dass man nur dieses späte Glas fand, lässt sich erklären, dass man römisches Glas im Mittelalter sammelte und wieder einschmolz, ein bekannter Brauch auch in anderen Provinzen.

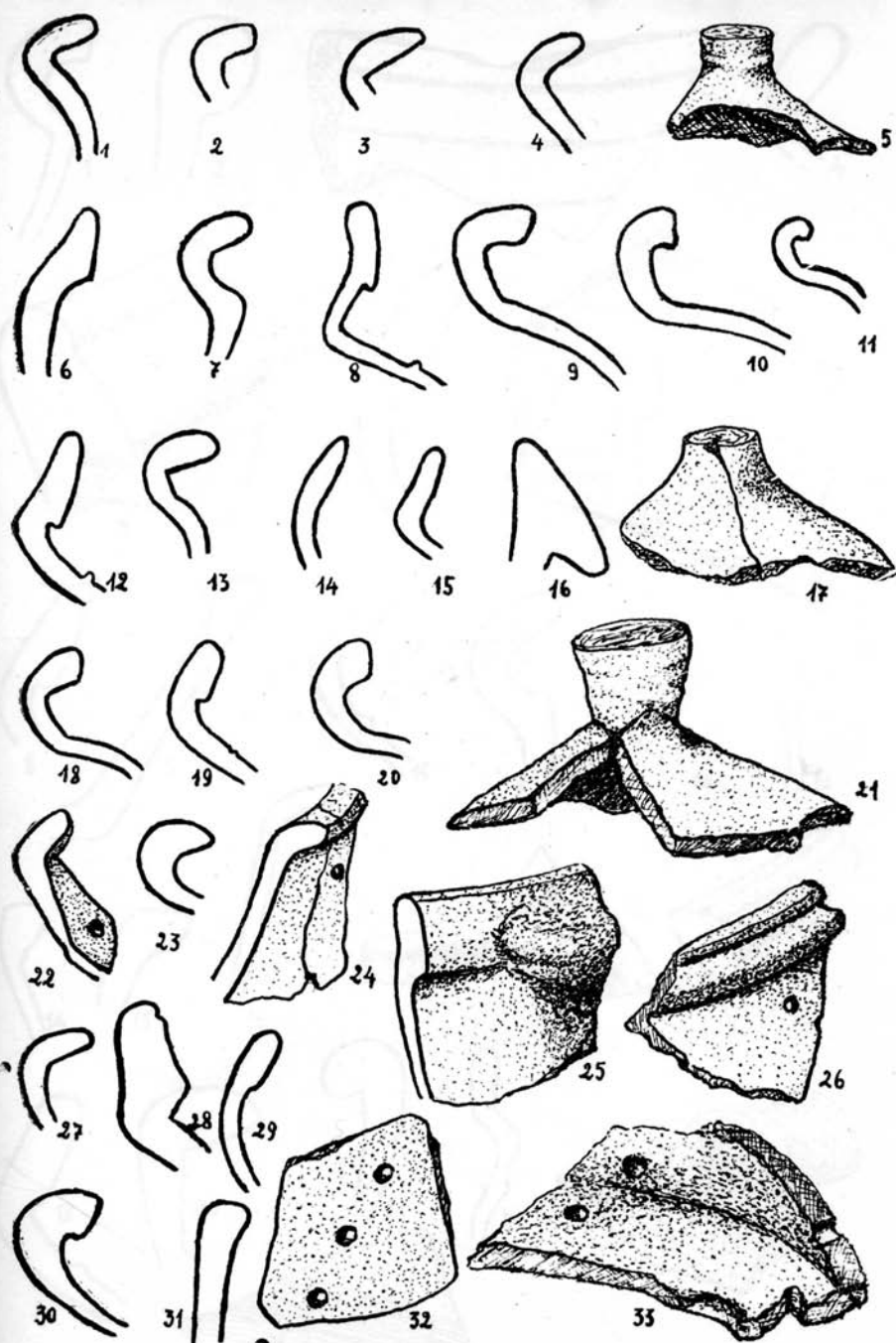
Wie erwähnt, wurde in der Villa sehr viel römische und mittelalterliche Keramik gefunden, was auf eine ununterbrochene Besiedlung hinweist. Wenn gleich es auch in groben Zügen gelungen ist diese Keramik zu beschreiben, bleiben dennoch viele Fragen ungeklärt, besonders der mittelalterlichen. Es scheint, dass dies der erste grosse Fund solcher Art in Bosnien ist. Gehört diese Keramik in die Zeitspanne des XI.—XIV. Jahrhunderts, wie ihre Analogien? Wenn wir die Randprofile der slawischen Keramik betrachten und sie in das VIII.—XII. Jhd. setzen, fragen wir uns, welche gehören dann der so entstandenen Zeitspanne vom V.—VIII. Jhd. an? Der Qualität und Bearbeitung nach, muss man diese Keramik einer einheimischen Werkstätte zuschreiben. Alle diese Fragen müssen erst spätere Funde aufklären.

Die Villa ist also, den Kleinfunden nach, sicherlich im III.—IV. Jahrhundert entstanden. Aus dieser Zeit (215—350. n. u. Ztr.) wurden Münzen gefunden. Das Gebäude war auch im Mittelalter bewohnt.

Das Fortbestehen römischer Gebäude bis in das Mittelalter hinein ist nicht nur in unseren Gebieten, sondern auch in Frankreich bekannt, wo sich ganze mittelalterliche Dörfer in den Ruinen römischer Gebäude entwickelten. Darum finden wir so selten ganz mittelalterliche Wohnstätten, da die jeweilige Bevölkerung sich meistens den Ansiedlungen ihrer Vorfahren niederliessen.

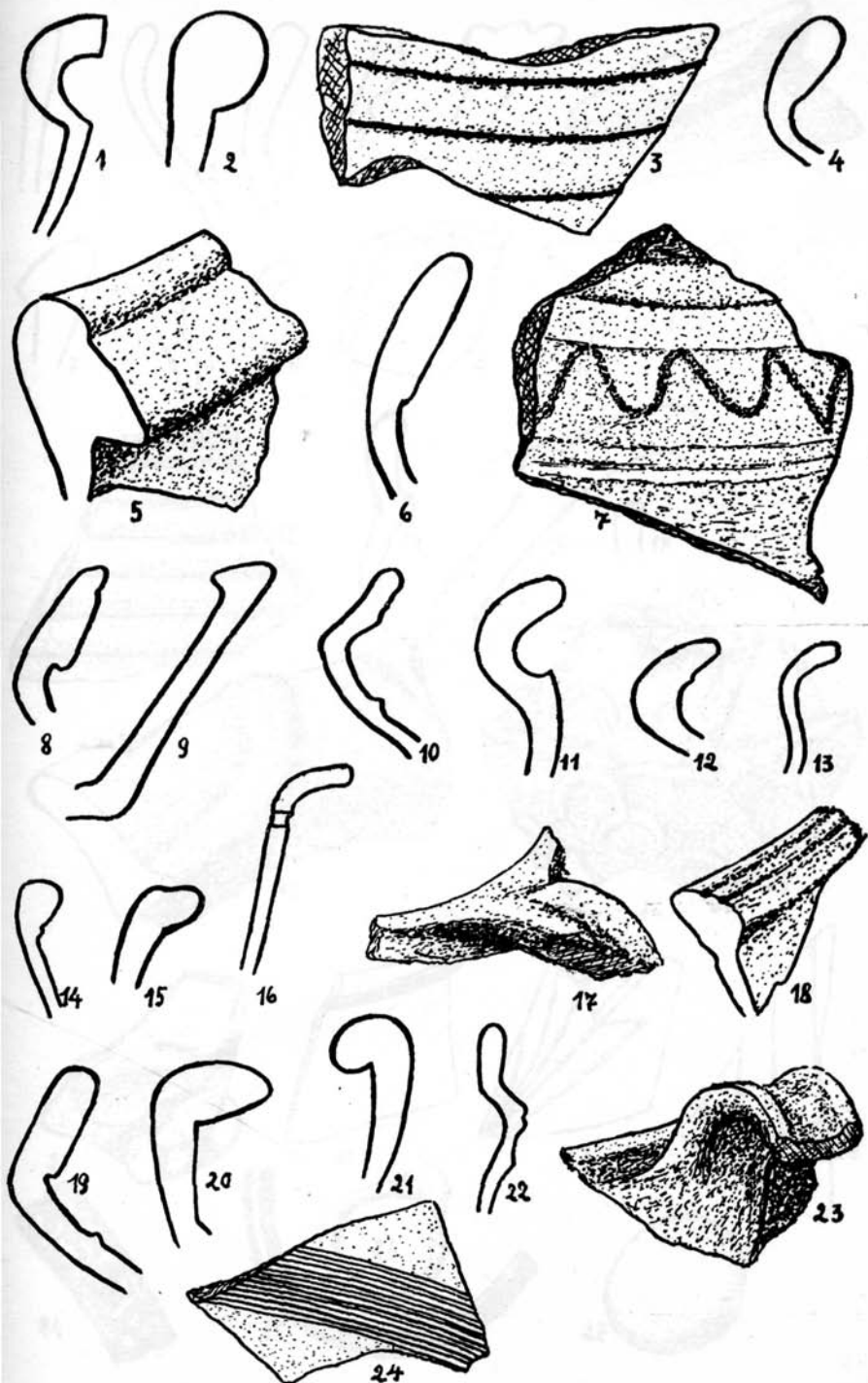
D-r Irma Čremošnik

Tabla I

Soba 1 = 1—5 Soba 2 = 6—7 Soba 3 = 8—15 Apsiba = 16—21 Soba 1 = 21—33

Tabla II

Soba 2 = 1—3

Soba 3 = 4—17

Apsiba = 18—24

Tabla III

Soba 2 = 1-3

Soba 3 = 6-12,18

Apsiba = 13-17

Tabla IV

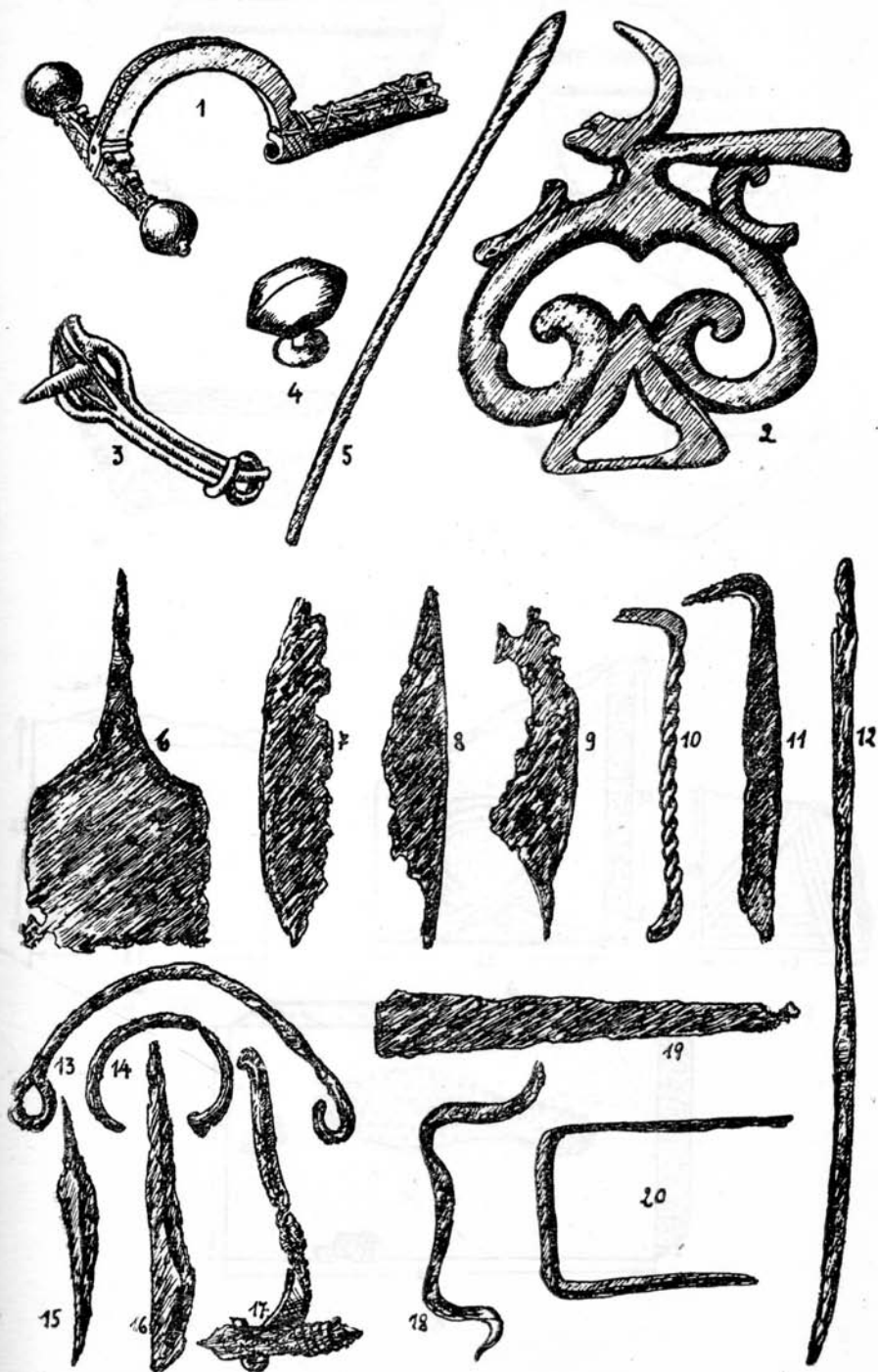
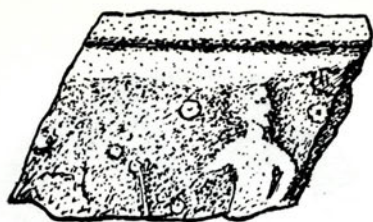
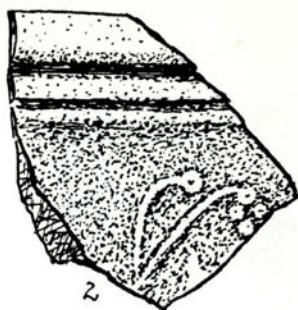

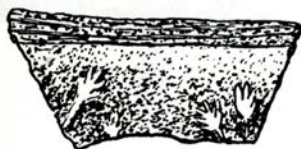
Tabla V

1

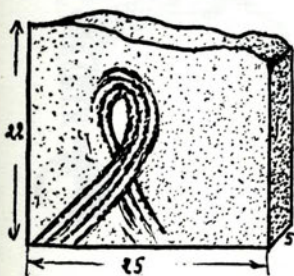
2

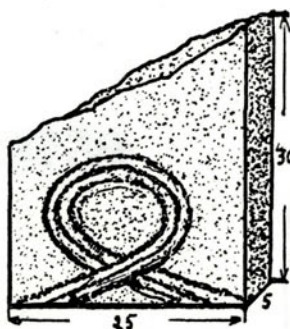
3

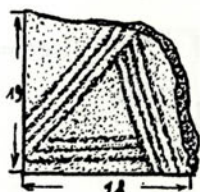
4

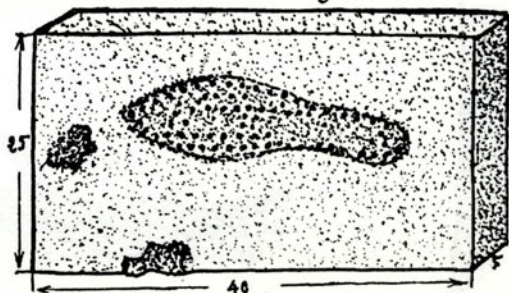
5

6

7

8

Tabla VI

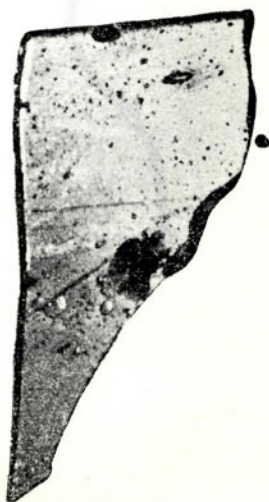
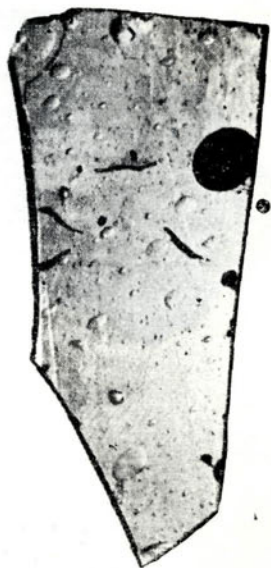

Tabla VII

